

Marit Heldal | Trond Løge Hagen
Ingvild Olsen Olaussen | Gry Mette D. Haugen

Barnehagelæreren

i en foranderlig verden

FAGBOKFORLAGET

**Hugen veit berre,
kva hjarta bor nær**

Atli Harðarson

Hugen veit berre, kva hjarta bor nær.

Jeg vet at jeg har minner, tanker og følelser, og jeg er klar over min egen kropp og et mylder av følelser, emosjoner og biter av informasjon. Jeg har også en biografi med utallige detaljer som påvirker min nåværende tilstand. Jeg vet imidlertid ikke med sikkerhet hvordan min bevissthet er relatert til den fysiske kroppen og den sosiale verden. Jeg vet heller ikke i hvilken grad den tilhører meg som individ, eller i hvilken grad den er felles for meg og andre mennesker. Menneskesjelen er et mysterium.

Til tross for denne mangelen på kunnskap er jeg sikker på at det er ting ved meg som jeg vet og ingen andre vet – at det er et element av sannhet i sitatet fra Håvamål som danner tittelen på denne epilogen. Jeg sier ikke at jeg vet alt som er å vite om mitt eget sinn, men at noen av tingene jeg vet, ikke er lett tilgjengelige for andre. Jeg er også positiv innstilt til at dette gjelder alle mennesker – både barn og voksne. Ingen andre vet alt som er å vite om dem.

Tilgjengelig informasjon om en annen person er delvis lagret i mitt minne, men også i sinnet til andre mennesker som jeg kan snakke med og spørre. Delvis er den lagret i fotspor, merker, levninger, filer, trykt materiale, bilder og opptak. Hvis alt er sant, og jeg ikke blir lurt, vet jeg noen sannheter om andre, til og med noe om hvordan de har det. Likevel så er bevisstheten min over fakta om en annen en veldig liten del av mitt sinn, og det virker svært usannsynlig at denne lille biten av meg kan inneholde mer enn en brøkdelen av kompleksiteten til et annet menneske.

For å oppsummere det jeg har sagt så langt: Selv om det jeg vet om meg selv, også er begrenset, er det jeg vet om andres liv og erfaringer, mye mindre enn det jeg vet om meg selv.

Vi har strategier for å håndtere denne mangelen på kunnskap: Vi kan sortere, og vi kan forenkle. Dette gjør oss i stand til å lage vitenskapelige modeller, generalisere og forutsi. Sortering og forenkling er også grunnleggende for hvordan moderne stater med sin administrasjon, overvåking og velferdssystemer fungerer. Enhver statsforvaltning er avhengig av å registrere informasjon om sine innbyggere, som statsborgerskap, pass, rulleblad, adresse, eiendom, inntekt, kjønn, sivilstatus og til og med fakta om vår utdanning, helse, funksjonshemminger og religiøse tilhørighet. Som den amerikanske antropologen James C. Scott forklarte i en bok utgitt i 1998, stoler regjeringer på byråkrati som forenkler den

sosiale virkeligheten. Boken har tittelen *Seeing like a state: How certain schemes to improve the human condition has failed*, og kjerneprinsippet som støttes av forfatterens forskning, er at staten ikke ser individer, den ser bare standardiserte data om dem. Dette gjør den sosiale verden leselig og håndterbar gjennom en datainnsamling som i avgjørende grad er avhengig av sortering og forenkling. Det må krysses av og sorteres. Dermed noteres ikke bare fakta om mennesker, det bidrar også til å endre den sosiale virkeligheten – hvordan vi lever og oppfatter hverandre. Komplekse tradisjonelle rettigheter til felles bruk av jord ble for eksempel endret ved at myndighetene registrerte hver tomt som eiendom til én person, eller også hvordan rettigheter og status til mennesker tilknyttet byer og tettsteder endret seg når alle skulle ha lovlig bopel.

Vi har behov for å sortere mennesker og for å forenkle den sosiale virkeligheten. Forenklingene kan virke ufarlige dersom de kun anvendes i de sammenhenger hvor det er behov for dem. Men som Scott påpekte, har de en tendens til å ha effekter utenfor denne konteksten, fordi de endrer måten vi tenker på. De er tilbøyelige til å skape firkantete enten-eller-måter for tenkning. Selv om Scott ikke brukte begrepet, kan vi si at forenklingene av menneskeverdenen har avstedkommet dualisme.

Sinn-kroppsdualismen forfektet av Descartes i det syttende århundre deler opp hele virkeligheten i tankeløs materie og immaterielle sinn. Fremdeles i dag ser det ut til at en lignende dikotomi eksisterer bak skillet mellom for eksempel psykiske og fysiske sykdommer, eller bak antakelser om at folk kan endre holdning, klær, talemåter og kroppslig habitus uten noen endringer i deres tro, verdier og meninger. Kort tid etter at Descartes publiserte sine filosofiske verk, ble hans tanker om dualisme motarbeidet av Spinoza, som mente at sinn og materie er aspekter av den samme virkeligheten. Motsetningen mellom Descartes og Spinoza er en del av en lang historie som går tilbake til antikken, da Platon skrev om sjelen som adskilt fra kroppen og følelser som adskilt fra fornuften. Aristoteles motarbeidet dette synet med en mer helhetlig beretning, der kropp og sinn – følelser og intellekt – ble sett på som én integrert helhet.

Dualisme ser ut til å være en varig trend, og behovet for å motarbeide dette dukker opp igjen og igjen. På begynnelsen av det nittende århundre brukte Hegel verkene til Aristoteles og Spinoza for å forklare hvordan våre sinn samtidig er både individuelle og sosiale, og for å svare på Kants skarpe skille mellom empirisk og ikke-empirisk kunnskap. Et århundre senere vurderte John Dewey

ulike former for dualisme i *Demokrati og utdanning*. Hans hovedverk om utdanningsfilosofien ble opprinnelig publisert i 1916. I boken brukte han sin dype kunnskap om verkene til Spinoza, Hegel og hele tradisjonen innen europeisk filosofi til å utdype sine tanker om utdanning. En tråd som går gjennom hele dette arbeidet, er hvordan dualistisk tenkning kan være en snublestein og hindre vekst og fremgang mot bedre skoler og et mer demokratisk samfunn.

Selvfølgelig trenger vi å kunne skille mellom det mentale og det fysiske – følelser og det kognitive – det individuelle sinnet og sosiale skikker, og så videre. Vi kan imidlertid gjøre alt dette uten å støtte oss på den dualistiske filosofien til Descartes. Dette forutsetter at vi tenker på distinksjoner som nyttige verktøy, snarere enn som skarpe grenser som deler virkeligheten og er gjennomgående uavhengig av våre formål. Det samme kan sies om mange andre klassifikasjoner som vi bruker for å forenkle virkeligheten og gjøre ting håndterbare. Vi kategoriserer mennesker som voksne eller barn – funksjonshemmede eller funksjonsfriske – lokalbefolkning eller innvandrere – mann eller kvinne. Noen av oss snakker også om arbeid og fritid som ulike typer aktivitet, og stempler tenkemåter som vestlig eller ikke-vestlig – religiøs eller sekulær – vitenskapelig eller ikke-vitenskapelig. Vi tenker også på utdanning som yrkesrettet eller akademisk – kunnskap som praktisk eller teoretisk – forskning som noe forskjellig fra anvendelsen av vitenskapelige funn – og undervisning og læring som ulike aktiviteter. I *Demokrati og utdanning* analyserte Dewey disse fire siste distinksjonene og hevdet at i hvert tilfelle av det som av mange ble sett på som to motsetninger, egentlig var et kontinuerlig spekter, uten noen skillelinjer.

Blant motstanderne Dewey henvendte seg til, var pionerene innen behavioristisk psykologi som mente at forskere, som stod høyt over læreryrket, kunne forankre effektiv og vellykket evidensbasert praksis. Der de så skarpe grenser mellom vitenskapelige oppdagelser og praktisk anvendelse av kunnskap, talte Dewey for samarbeid hvor mennesker bevegde seg fritt mellom skillelinjene. Der andre så lærerutdanning som trening i bruk av metoder som forskere hadde vist å være vellykkede, talte Dewey for en bred allmennlærerutdanning som gjorde dem i stand til å delta i genereringen av ny kunnskap.

Hvorfor gjør jeg betraktninger rundt dette? Hvorfor skriver jeg om verk av James C. Scott og John Dewey, og om dualisme, sortering og forenkling i en epilog til en samling kapitler i en lærebok som løfter frem barnehagelæreren i en foranderlig verden?

Det er hovedsakelig fordi kapitlene i denne boka understreker viktigheten av å ta klassifiseringer av mennesker med en klype salt og lytte til Deweys budskap om lærerutdanning og forskning som angår undervisning og læring. De er en påminning om at lærerne også er lærende, at de samtidig kan være arbeidere i felt og forskere, og at deres kunnskap er både praktisk og teoretisk. Geir Aaserud skriver for eksempel om hvordan og hvorfor lærere trenger bred utdanning og evner for å imøtekomme mange ulike synspunkter i dagens samfunn.

Kapitlene i boka minner oss også på å være forsiktige med å bruke distinksjoner utenfor kontekster der de er nyttige. De forenklingene som best tjener statlige og byråkratiske formål eller gjør det mulig for forskere å konstruere teoretiske modeller, er ikke hele sannheten om et menneske. Som Gry Mette D. Haugen sier: *livet er alltid mer komplekst enn noen modell*. Marit Heldal kommenterer om kompleksiteten i livet vårt ved å bruke Martin Bubers skille mellom to ulike typer tilnærminger til et medmenneske. Vi kan nærme oss den andre som et «det» – noe som kan kategoriseres og defineres, for eksempel som en innvandrers eller et barn. Men den humane måten er, ifølge Buber, å møte den andre som et «du» – i andre, ikke tredje, person. Når vi gjenkjenner menneskeheten og kompleksiteten til en annen person, har vi et jeg–du-, snarere enn et jeg–det-møte.

Å tenke på noen mennesker som innvandrere og andre mennesker som innfødte eller lokale er noen ganger nyttig, men å generalisere om hver gruppe og tenke at alle tilhører én og bare én side av skillet genererer usannheter av den typen Mirjam Dahl Bergsland advarer mot når hun anmoder oss til å huske hvor komplekst livet er, og at mennesker som er gruppert sammen (f.eks. som en språklig minoritet) er mangfoldige. Trond Løge Hagen tar opp et lignende tema der han påpeker at sosiale distinksjoner avhenger av kontekst, og at naturen ikke gjør noen forskjell, og kan bidra til å skape fellesskap. Også andre kapitler, for eksempel Ingvild Olsen Olaussen, inviterer oss til å revurdere hvordan vi grupperer mennesker til umodne barn og ansvarlige voksne. Barna hun skriver om, tar for seg spørsmål og moralske dilemmaer som ville vært vanskelige for de fleste av oss som tror vi er helt voksne.

Jeg har ikke ekspertise nok til å uttale at dualismene som er prøvd bekjempet av Aristoteles, Spinoza, Hegel og Dewey, er alle fullstendig falske. Likevel virker det for meg trygt å si at en oppdeling av virkeligheten ofte blir giftig når vi bruker klassifikasjonene til å skape stereotypier. Hvis jeg ikke tar feil, er vår tendens til å gjøre det, sammen med frykt, en hovedingrediens i rasisme og fordommer.

Bare det faktum at et skille er nyttig i én kontekst, rettferdiggjør generelt ikke bruken i andre sammenhenger. Ingen er *bare* et barn eller *bare* en innvandrers, og selv om vi kan tillegge mennesker ulikheter, må vi være oppmerksomme på at dette aldri fanger opp alt som betyr noe. Generaliseringer utelater både hva som gjør hvert enkelt individ unikt, og hva «bur hjarta nær» (det som er nær hjertet) og «hugen veit berre» (sinnnet alene vet), slik det er gjengitt i Ivar Mortensson-Egnunds oversettelse av Håvamal til nynorsk. På originalspråket, bevart i et manuskript fra 1200-tallet, er det «Hugr einn þat veit, er býr hjarta nær.»